“På et hold prøver man altid at få det bedste ud af alle”

– Nadia Nadim i Politiken den 10/6 2018

Mobning på ungdomsuddannelser

Af Christian Quvang

Den overordnede pointe i denne kernetekst er, at mobning har nogle generelle kendetegn og at mobning er et socialt fænomen, som in- og ekskluderer gennem marginaliseringsprocesser. Dvs. mobningen knytter sig altid til de helt konkrete situationer og fællesskaber, hvor nogen anerkendes som værdige og andre udstødes. Når dette er rammen for mobning, er det nødvendigt at afdække det, der lokalt er på spil i fællesskabet, når man vil arbejde med at forebygge og håndtere mobning.

Til afdækning af forhold omkring mobning i ungdomsuddannelsen, vi der i denne tekst blive taget udgangspunkt i tre hovedoverskrifter:

1) Viden om mobningens omfang nationalt og lokalt som kan give indsigt i hvornår, hvor meget, hvorfor og hvordan mobning foregår på ungdomsuddannelserne.

2) Inddragelse af viden om, hvad relationer og omgivelser betyder for udviklingen af en mobbekultur, som kan give indsigt i, hvor og hvordan mobningens væsen, eller rettere uvæsen, udfoldes og skaber foragt, ensomhed og anden negativ og ødelæggende dynamik i de unges fællesskaber.

3) Inddragelse af viden om etik og værdier, som kan give indsigt i, hvordan dette er med til at skabe de praksisser, der udfoldes i fællesskaberne på de enkelte ungdomsuddannelser.

Overskrifterne bygger på en forståelse af, at mobning er et socialt fænomen og dermed involverer både enkeltindivider, grupper og omgivelser.

[1]"Bekendtgørelse af lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø" vedtaget i Folketinget med lov nr. 311 dateret den 4/4 2017 med følgende tekst i § 1 b stk.2: *"Skolebestyrelsen på folkeskoler og kommunale internationale grundskoler fastsætter en antimobbestrategi, herunder en strategi mod digital mobning, som en del af værdiregelsættet, jf. § 44, stk. 4, i folkeskoleloven og § 12, stk. 2, i lov om kommunale internationale grundskoler".*

Ungdomsuddannelserne skal lige som grundskolen udarbejde en undervisningsmiljø-vurdering, der bl.a. omfatter beskrivelser og vurderinger af det psykiske arbejdsmiljø på uddannelsesstedet. Det psykiske undervisningsmiljø handler i høj grad om at være en del af fællesskaber, der markerer sociale positioner og identiteter gennem sociale relationer, normer og gruppedynamikker. Mobning skaber et dårligt undervisningsmiljø, men et dårligt undervisningsmiljø kan også forstærke mobning.

Der er således i dag klare regler og rammer for, hvem der har ansvaret for undervisningsmiljøet, og at der skal handles i form af af forbyggende og indgribende aktiviteteri forhold til mobning. Lovgivningen fungerer således som et nationalt redskab til at guide uddannelsesstederne omkring forhold, der kan have betydning for mobning.

Viden om mobningens omfang nationalt og lokalt

Mobning på ungdomsuddannelser er et forholdsvist underbelyst felt, men de seneste år er man fra flere felter blevet meget opmærksom på, at mobning foregår på ungdomsuddannelser, og at det er et problem, vi bør tage os af.

Der findes en række relevante ældre og nyere undersøgelser om mobning, som på hver deres måde berører relevante udfordringer omkring mobning. Se fx:

- Undersøgelsen "Mobning blandt unge - i skolen og på arbejdspladsen," som blev gennemført af LO i 2010, angiver at ca.12% af de 17-18-årige, der går på en ungdomsuddannelse har oplevet mobning.

- En anden relevant undersøgelse fra Center for Ungdomsforskning, CEFU, ”Når det er svært at være ung i DK – unges trivsel og mistrivsel i tal” (2010) peger på noget større tal, da det her dokumenteres, at 35 % af unge mellem 15 og 24 har oplevet at være udsat for mobning i løbet af deres skoletid, mens næsten 19 % oplyser, at de ofte har været udsat for mobning. Der er ikke markante forskelle på de to køn.

- En undersøgelse fra Børnerådet i 2012/13 om folkeskoleoplevelsers betydning for valg af ungdomsuddannelse viser, at unge med flest mobbeoplevelser findes på Produktionsskoler (24 %), færre på Erhvervsuddannelser (18 %) og færrest på Gymnasiale uddannelser (7 %). Disse procenttal indikerer, at mobning kan have langsigtede konsekvenser for nogle unge i forhold til valg og fravalg vedr. uddannelse og karriere.

- Børnerådet offentliggjorde i 2017 resultaterne af en undersøgelse, hvor 1.390 elever i 9. klasse har deltaget, og hvor mobning kædes sammen med mistrivsel. Undersøgelsen viser forskellige interessante forhold omkring mobning, som antageligt også vil kunne ses på ungdomsuddannelserne. Den belyser nye udfordringer og bekræfter kendte udfordringer, som:
  ...16 pct. af de unge i 9. klasse er blevet mobbet på nettet inden for det seneste år.
  ...De unge, som lever i en familie med færre penge end gennem-snittet samt unge anbragt uden for hjemmet, oplever mere mobning end andre unge.
  ...47 pct. af de unge, som har været udsat for mobning én gang inden for det seneste år, har søgt hjælp eller rådgivning. Det samme gælder for kun 14 pct. af de unge, der har været udsat for mobning mange gange inden for det seneste år.
  ...15 pct. af de unge i 9. klasse har mobbet andre på nettet inden for det seneste år. Der er flere drenge (21 pct.)end piger (10 pct.), der svarer, at de har mobbet andre på digitale medier.
  ...37 pct. af de unge, som er blevet mobbet, har også selv mobbet andre på digitale medier inden for det seneste år.

Selv om undersøgelser af mobning på ungdomsuddannelser er begrænsede i Danmark, viser de casestudier, der foreligger, at der er grund til at tro, at mobning også er et stort problem her. Viden om forekomst af mobning og den betydning mobningen har for unge på ungdomsuddannelserne er grundlæggende nødvendig for at kunne handle. Et første skridt på vejen vil være at fremskaffe lokal viden om mobningens omfang og karakter. Hvilke mobbemønstre ser vi i kulturen? Hvordan viser de sig? Hvem er særligt udsatte?

Ligesom det er vigtigt at skaffe sig viden om mobningens omfang og karakter lokalt, er det i samme proces også vigtigt at få drøftet og finde en fælles forståelse af, hvad mobning i det hele taget er.

Mobning i ungdomsuddannelserne er ofte mere subtil, end det er i folkeskolen og dagtilbuddene, og er derfor ikke altid synligt for alle, og man er heller ikke altid enige om, at der foregår mobning. Der kan for eksempel også være stor forskel på, hvordan de unge eller en underviser oplever det. Mobning kan derfor også være rigtig svært at indkredse og tale om på ungdomsuddannelserne.

Derfor rettes blikket i det følgende mod en indkredsning af, hvad der definerer mobning generelt, og hvad der karakteriserer mobning på ungdomsuddannelser ifølge forskning på feltet.

Definition af mobning på ungdomsuddannelser

Med publiceringen af forskning fra eXbus 'Exploring Bullying in School' (Kofoed & Søndergaard:2013)har definitionen af mobningen ændret sig fra et fokus på mobber og offer til et fokus, hvor mobning forstås som knyttet til sociale dynamikker og destruktive gruppekulturer. Mobning opstår i formelle sammenhænge, fx. i ungdomsuddannelsen, i klasser af ligestillede unge mennesker, som de ikke selv har valgt at være sammen med, men som de har et formelt tilhørsforhold til.

Mobning sker i de klasser, hold eller fællesskaber, hvor man ikke kan samles om læring og et reelt fællesskab, men hvor foragt og udstødelseshandlinger i stedet binder fællesskabet sammen. EXbus-undersøgelsen viser, at i klasser, hvor der er meget mobning, opleves også mere ensomhed, angst og skolelede sammenlignet med klasser, hvor der ikke rapporteres mobning.

Læs mere om definitionen og forståelsen af mobning i grundmodul 1 "viden om mobning- hvem, hvor og hvordan" samt i grundmodul 2 "4 tegn på mobbemønstre." Der kan også findes en definition af mobning her: http://www.alleforenmodmobning.dk/ungdomsuddannelse/viden/

I skemaet herunder defineres mobning i relation til ungdomsuddannelserne.

Mobning defineret som et socialt og kollektivt fænomen

- *Mobning foregår i og omkring fællesskaber i ungdomsuddannelserne både offline og online, hvor alle har nogle roller, som er mere eller mindre synlige.*
- *Mobning kan være en måde at skabe et fællesskab på i ungdomsuddannelsen, når det ikke lykkes de unge at samles i fællesskaber om læring og andre aktiviteter.*
- *Uanset hvor mobningen foregår, kan mobbeårsagen ikke udelukkende tillægges enkelte af de unge.*

Udstødelseshandlingerne får en systematisk karakter

- *Udstødelseshandlingerne i forbindelse med mobning bærer præg af eksklusion fra gruppen eller fornedrelse. F.eks ved forskellige former for indvielsesritualer som, når det går galt, kan ende med at blive sorteringsritualer.*
- *Handlingerne har ofte en systematik, der for eksempel kan komme til udtryk ved, at det er den/de samme person(er), der er offer for handlingerne. Det kan dog hurtigt skifte, hvilke unge der inkluderes i fællesskabet, og hvilke der ekskluderes. Dermed fastholdes alle i angsten for udstødelse.*

Mobning kan være direkte og forfølgende eller indirekte og udelukkende

- *Mobning kan komme til udtryk ved synlig, direkte forfølgelse, for eksempel hvis en ung gentagne gange oplever at blive hånet i fællesskabet, igennem ritualer eller latterliggjort på sociale medier.*
- *Mobning kommer dog ofte i ungdomsuddannelserne til udtryk ved den mere tavse, skjulte udelukkelse. Det kan eksempelvis være, hvis klassekammerater undgårat indgå i gruppearbejder, når man ikke inviteres til fester, hvisker, ikke oplever reaktion på de sociale medier, etc.*

Mobning foregår i en formel social sammenhæng, som den unge ikke kan trække sig fra

- *Den unge er en del af en ungdomsuddannelse, hvor man tilhører en bestemt gruppe, man ikke selv har valgt. Når mobning forekommer sker det ofte, at de unge for at undgå det smertelige, lige så stille siver ud eller man oplever"drop out."*
- *Det kan også være, at den unge er i en sociale sammenhæng, som opleves som en forudsætning for at være en del af et fællesskabet. Det kan for eksempel være fritidsklubber, sportsklubber eller digitale rum. For at være en del af et almindeligt ungdomsliv opfattes det måske som nødvendigt for unge at opholde sig disse steder.*

Mobning forudsætter en magt-ubalance

- *Denne magt-ubalance opstår, når det bevidst eller ubevidst er blevet socialt accepteret, at en eller flere personer er mindre værd end andre. Dette kan blandt andet blive meget synligt gennem ritualerne, når det bliver ydmygelsesritualer.*

4 fokuspunkter, der er gode at have øje for i relationerne og i kulturen på ungdomsuddannelsen.

Men hvad er det så, man særligt skal holde øje med, når man skal undersøge og vurdere , hvorvidt og hvordan mobning udspiller sig på ens ungdomsuddannelse? Herunder oplister vi 4 fokuspunkter, der er gode at have for øje. Det drejer sig om sprog, digitale handlinger, strukturelle forhold samt relationer og positioner i fællesskabet.

Da mobning foregår som processer i sociale kontekster, bliver relationer og kultur centrale fokuspunkter, fordi vi er hinandens relationer. Med det menes, at vi er afhængige af hinanden i vores fællesskaber på holdet, i klassen, på skolen, og alle andre steder uden for uddannelsen fx i lokalmiljø, i klub, forening mv. I den forbindelse er det vigtigt at være opmærksom på, at mobningen relaterer sig til:

- **Sproglige handlinger**: Kvikke bemærkninger, hånlig latter, drillerier, ironi og sarkasme, stikpiller og vende øjne er en del af ungdomskulturen, men når det går over gevind og systematisk retter sig mod en enkelt eller nogle udvalgte elever, bliver det til mobning.

- **Digitale handlinger**: Dette kan opleves på mange måder f.x som ignorering, deling af billeder, hadegrupper, grove SMS'er mv. I nogle tilfælde vil mobningen på nettet faktisk være endnu grovere end i den fysiske verden, fordi det er nemmere at mobbe, når man kan være anonym eller ikke står ansigt-til-ansigt med den, det går ud over. For nogle unge eksisterer mobningen fx i form af ignorering, både forskudt i tid på nettet og samtidig i den virkelige verden, så mobningen stopper derfor ikke, når den unge har fri fra sin ungdomsuddannelse, arbejde eller et andet fællesskab.

- **Strukturelle forhold**: Skemaer, systemer, strukturer, regler og de fysiske ting som ungdomsuddannelsens fysiske rum, uderum, bøger, IT-udstyr, der udgør rammerne for holdene, klasserne, skolerne mv. understøtter fællesskabet på forskellige måder i forhold til, om det opleves som et trygt miljø eller utrygt miljø, hvor mobningen lettere kan opstå.

- **Positioner og relationer i fællesskaberne**: Det handler om de pladser og positioner, de unge har fået i fællesskabet i forhold til, i hvor høj grad de oplever sig inkluderet eller ekskluderet. Rollekonflikter, oplevelse af lav kontrol med egen læring og sociale relationer og negativ stemning i læringsmiljøet er grobund for mobning, lige som særlige omgangsformer og ritualer i klassen, ved fester mv.

I de enkelte mobbeprocesser vil flere eller alle disse fokuspunkter være i spil, og det er således vigtigt ikke kun at interessere sig for ét af fokuspunkterne. Med disse fire fokuspunkter som ramme, vil vi kigge nærmere på, hvad der karakteriserer mobning på ungdomsuddannelserne. Hvad er typiske processer i de unges relationer og fællesskaber på ungdomsuddannelserne og de omgivelser, de færdes og kommunikerer med hinanden og andre i?

For det første sker der det, at unge i skiftet fra grundskolen til ungdomsuddannelsen kommer til at møde en hel ny type situation, der kan få massiv social og personlig betydning. Her skal man tage mange afgørelser selv uden helt at vide, hvad konsekvenserne er. Når man starter på ungdomsuddannelsen sker der løbende forhandlinger, hvor nogle adfærdsmåder og identiteter bliver værdsat som mere passende end andre, så det får betydning for, i hvilken grad man lukkes ind eller ekskluderes fra fællesskabet. Hvad enten skiftet er til boglige uddannelser, erhvervsuddannelser, produktionsskoler eller STU, vil de unge møde nye undervisere og nye typer krav i og udenfor undervisningen, som vil komme til at præge deres indbyrdes forhandlinger om positioner, adfærd og kommunikation og dermed deres trivsel.

Mobning i ungdomsuddannelserne er som nævnt anderledes end i grundskolen. Det er ikke så synligt, og frem for at man bliver udsat for forskellige aktive mobbehandlinger, så har mobningen mere præg af ignorering. Man bliver ikke inviteret til fester organiseret uden for skoletid. Man bliver systematisk undgået i gruppearbejde, og man bliver skubbet ud af de digitale fællesskaber, som i dag er vigtige sociale markører for de unge.

Ignorering betyder oplevelse af ensomhed, og at den unge måske begynder at "sive" ud af fællesskabet med skolefravær til følge. Skolefravær er en markant udfordring og indebærer en massiv sårbarhed for dem, der ikke bliver en del af fællesskabet. Som en af mange konsekvenser fører det måske til personlig sårbarhed og handlemønstre som selvskadende adfærd, selveksklusion og andre konsekvenser af at blive ekskluderet fra fællesskaberne.

At være i en sådan situation er at være udsat og sandsynligvis udsat som en, der igen kan blive omfattet af foragtproduktion, disrespekt og endnu mere mobning i form af eksklusion. Nogle af disse unge reagerer med stressligenende symptomer eller ligefrem stress, som er aktuelt for rigtig mange unge mennesker ifølge nye undersøgelser fra Statens Institut for Folkesundhed.

Ritualer spiller ofte en stor rolle for de unge på ungdomsuddannelserne. Ritualerne kan være sjove, men de kan løbe af sporet og blive til sorteringsritualer, hvor man måske undersøger, hvor modig man er, hvor meget fokus man kan få, eller hvor langt man tør gå på forskellige områder. Nogle gange kan det være vanskeligt for de unge at finde grænsen, og så går det galt med risiko for, at ritualerne skaber miljø for mobning og eksklusion frem for at skabe det gode sociale fællesskab.

Mobningen blandt de unge bliver ofte forbundet med stor skam og er svær at få øje på, da det tit bliver kaldt noget andet. Fie Lykke og Dorte Marie Søndergaard, der har beskæftiget sig med mobning på gymnasiet, beskriver hvordan de unge, der træder ind på en ungdomsuddannelse, og som isoleres fra fællesskaberne, kan opleve det som både skamfuldt og smertefuldt ikke at lykkes socialt (Lykke og Søndergaard 2014). Derudover kan mobning for mange unge opleves som udtryk for umodenhed, svaghed og en vis form for barnlighed. Det forstærker både skammen for de unge, der udsættes for mobning, men det betyder også, at mobningen ofte ikke italesættes som mobning, men kaldes noget andet: fx ”drama” eller lignende – og derved kan det være sværere at få øje på (Lykke & Søndergaard 2014:36)

Med de unges komplekse hverdag, er det derfor vigtigt at forstå konteksten for unges måde at være sammen på og at kommunikere på. Som underviser og leder er det vigtigt løbende at undersøge, analysere og dokumentere mobning på holdene, i klasserne og andre steder på ungdomsuddannelserne. Den enkelte skole kan fx udvikle rutiner, hvor man ved hjælp af forskellige metoder undersøger omfanget og karakteren af mobningen på skolen. Det kan f.eks. være observationer, spørgeskemaer, fokusgruppeinterviews mv. Den data, der indsamles her, vil så kunne anvendes lokalt til at følge udviklingen af de unges trivsel og læring og herunder også, hvilken indflydelse fx mobning har herpå. Pointen med at anvende flere af de nævnte aktiviteter er at ’inddrage de unges egen stemme’ i forhold til, hvordan eleverne selv oplever den mobning og foragtproduktion, vi undervisere og ledere ikke opdager eller ikke har kendskab til.

Fokus på de værdier, der er på de enkelte ungdomsuddannelser

På uddannelsessteder og i fællesskaber er det nødvendigt at have klare værdier og guidelines, der signalerer til omverdenen, hvad det er for et fællesskab, der er tale om. Værdier kan også formuleres direkte i forhold til mobning. I den forbindelse kan det være relevante at skelne imellem:

- Det ***individuelle niveau,*** hvor det er spørgsmål som fx ”Hvad skal du ikke acceptere?” og ”Hvad kan du gøre?” Her taler vi om det personlige perspektiv og det at opleve grænser for, hvad der er i orden, og hvordan du vil reagere i en given situation

- Det ***organisatoriske niveau,*** hvor det er spørgsmål som fx ”Hvad kan vi ikke acceptere?” og ”Hvad skal vi gøre sammen?” og ”Hvem skal vi gøre det sammen med”? Her taler vi så om det fælles sociale perspektiv, hvor grænser for, hvad der er i orden, relateres til det fælles og gruppeprocesser.

- Det ***institutionelle*** niveau, hvor det er spørgsmål som ”hvordan rammerne kan understøtte det sociale perspektiv og grænser for, hvad der er i orden relateret til det individuelle og det organisatoriske niveau? ” og ”Hvad er det i rammerne, vi skal have ændret?” Her taler vi om, hvad det er, dem der bestemmer, skal gøre for at understøtte både individers og gruppers trivsel i praksisfællesskaberne på hold, i klasser og på skoler.

Eksempler på indsatser mod mobning

Klassens undervisere kan være med til at modvirke eksklusion ved at sætte stærke pædagogiske og didaktiske tiltag i gang, hvor de arbejder målrettet med klassens sociale gruppedynamikker fx. gennem forskellige kooperative og kollaborative samarbejdsformer. Det kan være med til at genoprette eller vedligeholde klassens fællesskab og de sociale dynamikker mellem de unge, så alle oplever, at de hører til og er del af skolens faglige og sociale miljøer.

Ifølge forskning fra eXbus, så peges der på utryghed som en betydningsfuld faktor for, hvorfor mobning opstår. Hvis en kultur er præget af utryghed, kan det at danne alliancer og lave udstødelser, være en måde at skabe tryghed på. Et sted, hvor utrygheden opleves for mange, er når man, særligt som helt ny på en uddannelse, skal finde ud af hvor man skal placere sig, hvem man skal sætte sig sammen med, arbejde sammen med etc. Fokus på læring frem for på performance og præstation er også et vigtigt opmærksomhedspunkt i forbindelse med at skabe trygge læringsmiljøer.

Der findes ikke metoder, der i sig selv kan føre til bestemte effekter i forhold til mobning, da der er forskellige komplekse sociale virkeligheder, forskellige klassekulturer, forskellige unge, forskellige kræfter, der virker ind på mobning på forskellige måder (jf. kerneteksten "Hvad er mobning, og hvordan kan man forstå fænomenet?" på grundmodul 1). Mobbehåndteringsmodellen, som er beskrevet i teksten; ”Analytiske fremgangsmåder – en introduktion til mobbehåndteringsmodellen" på grundmodul 2, kan bruges til at kvalificere og udvikle konkrete lokale indsatser til at forebygge og håndtere mobning på ungdomsuddannelserne. I dette modul er der en særlig præsentation af, hvordan man kan benytte mobbehåndteringsmodellen på ungdomsuddannelser.

Anbefalinger til, hvordan undervisere og ledere støtter eleverne, handler også om betydningen af at tænke og handle i et inkluderende perspektiv. Inkluderende fællesskaber er præget af deltagelse og forskellighed, der netop er inklusionens DNA. Dermed kan inklusion siges at være en central del af enhver anti-mobbestrategi. I den sammenhæng er det afgørende, hvordan de fagprofessionelle selv agerer både sprogligt, digitalt, med tilrettelæggelse af læringsmiljøer og i forhold til elevernes positioner i fællesskabet. Når undervisere og ledere viser, at de reagerer på mobning og foragtproduktion, er de også med til at sætte barren for hvilke værdier, der præger de sociale dynamikker de unge imellem. På den måde er de vigtige rollemodeller for eleverne, hvis trivsel og læring de har ansvaret for.

Mobning er brud på tilliden mellem mennesker og går ud over alle parter, som er involveret i fællesskabet. Derfor er der grund til at tænke over dette simple regnestykke, der handler om det at have andre menneskers skæbne i sin egen hånd – sammen med de andre: A*t du, ved ikke at nedgøre og mobbe andre, selv vil vokse i andres anseelse – og sådan bidrage til vores fælles behov for at blive mødt med værdighed, så hvad vil dit bidrag mod mobning blive?*

Litteratur og links

Love og Erklæringer

Bekendtgørelse af lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø. Lov nr. 166 af 14. marts 2001 om elevers og studerendes undervisningsmiljø med de ændringer, der følger af § 1 i lov nr. 311 af 4. april 2017: https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=188636#id22393c7b-f5f4-4604-a219-d22b9f013e1e

Bekendtgørelse af FN-konvention af 20. november 1989 om Barnets Rettigheder: https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=60837

Grundbøger

Koefoed, J. og Søndergaard, D., M. (red). (2013). Mobning gentænkt, eXbus: Hans Reitzels Forlag 2013
http://exbus.dk/

Undersøgelser og analyser

Knoop, H. H. m.fl. (2017). Elevernes fællesskab og trivsel i skolen - Analyser af Den Nationale Trivselsmåling. Dansk Trivselsforum: http://dcum.dk/media/2107/dcum-rapport-elevernes-trivsellow.pdf

Børnerådet (2013). Analyse: Folkeskoleoplevelser og valg af ungdomsuddannelse: https://www.boerneraadet.dk/media/30360/Folkeskoleoplevelser-og-valg-af-ungdomsuddannelse.pdf

Dansk Center for Undervisnings Miljø (DCUM). (2017). Undersøgelse: Psykisk sårbare elever på EUD: http://dcum.dk/undersoegelser/undersoegelse-psykisk-saarbare-elever-paa-eud

Dansk Center for Undervisnings Miljø (DCUM). (2017). Når hovedet roder. Et sammendrag af DCUMs rapport om psykisk sårbare elever på erhvervsuddannelser (2017): http://dcum.dk/media/2147/2017-09-28-dcum-pixibogna-r-hovedet-roderdigifinal.pdf

Børnerådet (2017). Mere end hver tredje ung, som er blevet udsat for digital mobning, har også selv mobbet andre på nettet: https://www.boerneraadet.dk/media/217023/BRD_Boerneindblik_Nr4_2017_Mobning_pa%CC%8A_digitale_medier_final.pdf

Nielsen, J., C. m.fl. (2010) Når det er svært at være ung – unges trivsel og mistrivsel i tal. Center for Ungdomsforskning (CEFU): https://www.cefu.dk/media/225966/trivsel_version_6.pdf

Lykke, Fi. & Søndergaard, D. M. (2014): Mobning i gymnasiet – et underbelyst felt, I: Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift. Nye perspektiver på mobning. PPT. Blå serie. Nr.31. Side 28 – 49: http://pure.au.dk/portal/da/publications/mobning-i-gymnasiet(9702f772-cfdd-48d6-a8fa-bd8aea954080).html

Metoder, indsatser og mobbedidaktikker

Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) (2008). Metodehåndbog. 19 veje til bedre trivsel på ungdomsuddannelserne. En håndbog med forskellige metoder til at skabe et bedre undervisningsmiljø på ungdomsuddannelser: http://dcum.dk/shop/materialer/19-veje-til-bedre-trivsel-paa-ungdomsuddannelserne

Red Barnet, Børns vilkår, Red Barnet og UVM. (ikke dateret). En for alle - Alle for en: http://www.alleforenmodmobning.dk/ungdomsuddannelse/

http://www.alleforenmodmobning.dk/ungdomsuddannelse/viden/

DCUM-Vejledning. U. 3. 1 Mobning (2016) 2. Udgave: http://dcum.dk/media/1789/31vejledning-mobning.pdf

Rabøl Hansen, H. (2016). Parentesmetoden – tænkestrategier mod mobning. Dafolo.

Mobning i gymnasiet

En informativ hjemmeside om mobning i gymnasiet i regi af Center for Rummelighed rummer en lang række forskellige muligheder for fordybelse i alt fra film med Jette Kofoed fra eXbus og andre til opgaver og forslag til mobbepolitik: http://rummelighed.org/mobning-gymnasiet/

Eksempel på mobbepolitik på et gymnasium

Gymnasiet i Grindsted har som alle andre ungdomsuddannelser arbejdet med at fastlægge en definition af mobning samt retningslinjer for hvordan mobning skal håndteres: https://www.grindsted-gym.dk/fileadmin/Arkiv/Dokumenter/vedtaegter-og-regler/Mobbepolitik2014.pdf

Eksempel på en mobbepolitik på produktionsskole

Produktionsskolen i Greve Høje Taastrup har udarbejdet en mobbepolitik med definition, målsætning og retningslinjer mv., der kan være inspirerende for andre ungdomsuddannelser:
http://www.produktionsskole.dk/generelt/mobbepolitik-for-deltagere-2016.aspx

Ph.d. -afhandlinger

Jørgensen, S., K. (2016). Mobning og interventioner - positioneringsteoretiske analyser af gruppesamtaler med børn. DPU - Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse. Aarhus Universitet: https://www.ucviden.dk/portal/da/publications/mobning-og-interventioner(ecd4515d-85d8-4f66-beaf-3e8010216334).html

Klinge L. (2016). Relationskompetence - En empirisk undersøgelse af, hvordan lærerens relationskompetence viser sig i interaktioner med elever og klasser i almenundervisningen i folkeskolen. Københavns Universitet: https://static-curis.ku.dk/portal/files/159824626/Ph.d._2016_Klinge.pdf

Lund, G., E. (2017). Making Exclusionary Processes in Schools Visible**.** Ph.D.-thesis from Twente University: https://www.taosinstitute.net/gro-emmertsen-lund-dissertation

Quvang, C. (2010). "Jeg ville hellere have været i den anden båd" - Narrativer om specialundervisning – på sporet af læring, identitet og livsduelighed. En "fortælling" om specialpædagogikkens betydning for, hvordan tilværelsen kan opleves. Syddansk Universitet: https://www.sdu.dk/da/forskning/phd/phd_skoler/phd_humaniora/ph,-d-,d,-d-,-afhandlinger

Alle websites er lokaliseret den 18/6 2018